

TĖVYNĖS VARPAI

Žmogus ir žodis

Žvelgiant į literatūros vertimų barą, neužmirštini jo darbininkai - vertėjai. Vienas tokių iškiliausių - užpennai atsisveikinęs su mumis Dominykas Urbas. Šiomet balandžio 28 d. jis būtų pažymėjęs savo devyniasdešimtmetį.

1951 m. grupelė Vilniaus universiteto auklėtinių atėjo dirbti į tuometinę Valstybinę grožinės literatūros leidyklą (vėliau tapusią „Vaga“). Tie, kurie pretendavom į verstinės literatūros redakciją, patekome Dominyko Urbo globon. Energingas, šnekus, geros nuotaikos pusamžis vyras jusvo milelio frenčiumi, su juodo audinio užmalais aukščiau alkūnių sutiko mus labai geranoriškai. Tuoju kibome į darbą. Mūsų mokytojas savo surengtuose seminaruose teigė, kad sklandus, taisyklingas grožinio teksto sakinytis tai dar ne viskas. Prieš tai reikia kūrinių gerai išlukštenti, perprasti jo prasminį ir stilistinį audinį, o jau tada imtis vertėjo plunksnos, stengtis, kad frazė, žodis visame kontekste turėtų tikrą reikšmę, spalvą ir skambesį, kad natūraliai, pasak jo, „priliptų“.

Remdamasis savo ilgamete praktika verčiant klasiką, D. Urbas vis padejuodavo, kad kai kuriose srityse mūsų kalbos išgalės, deja, ribotos. Kai reikia perteikti aukštuomenės, dvariškių aplinkos, aprangos detales, etiketo subtilybes, mums nebepakanka kaimo leksikos resursų, stinga raiškos priemonių. Tai dėl to, kad mūsų dvaruose kalbėta lenkiškai, prancūziškai, bet ne lietuviškai. Tad nėra tokios leksikos paveldo, nebuvo pasaulietinės grožinės didelės mūsų Renesanso ir Humanizmo epochos literatūros. Apie tai jis jauniems vertėjams kalbėjo, apie tai vėliau rašė straipsnyje „Iš vertėjo patirties“. Apskritai, anot Urbo, vertėjui sunku „peršokti tarpekį“ tarp senų laikų ar svetimo krašto ir mūsų dienų Lietuvos, kurios skaitytojui vertimas skiriamas.

Prieš vertėją atsiveria kita epocha, kito krašto buitis, atmosfera. Čia ir išryškėja vertėjo kūrybiškumas, atsiranda, pasak D. Urbo, „vaizdo gyvybė“. Svarbu neužmiršti, kad tas pats žodis kartais ilgainiui keičia savo atspalvį.

Tačiau jis pabrėždavo, kad lietuvių kalba turi ir nemažai pranašumų, kurių neturi kitos kalbos. Pavyzdžiui, mūsų veiksmažodžio aruodai tokie gilūs ir sodrūs, kad verčiant į kitas kalbas vertėjas dažnai susikrimtęs skėščioja rankomis. Tuo jis konkrečiai įsitikino talkindamas rusų vertėjams, triūsusiems prie lietuvių autorių kūrinių.

Aiškindamas pirminį vertimo darbo etapą - kūrinio analizę, autoriaus požiūrį į vaizduojamą objektą, D. Urbas nesitenkino užsienio klasikų raštais. Jis pasitelkdavo pavyzdžių ir iš lietuvių literatūros. Sakysim, kalbėdamas apie autoriaus poziciją, jis karštai ne kartą dėstė mums savo nuomonę, kodėl Žemaitės raštuose kaimas toks tamsus, niūrus. Jo įsitikinimu, tai dvaro panaitės, išstumtos iš malonios aplinkos ir atsi-

dūrusios jai nemieloje terpėje, nuoskaudós, netgi pagiežos išraiška. Mus, iš universiteto išsinešusius Žemaitės aukštino nuostatas, tokie samprotavimai glumino, nors polemizuoti nedrįsime, o ir nebuvo tam pasirengę.

Norėtusi kelis žodžius pasakyti apie tą terpę, kurioje anuomet leidykloje brendo jauni plunksnos darbininkai. Vienas aktyviausių tos atmosferos kūrėjų šalia Aldonos Liobytės buvo Dominykas Urbas. Jie mus žavėjo savo darbu, savo žiniomis, savo būdu, nestandartinėmis pažiūromis, tegu ir netiesmukiškai išsakomomis. Tatai, aišku, nepatiko aukštiems ideologijos vairuotojams. Grėsmingas kardas ne kartą buvo iškilęs virš A. Liobytės, D. Urbo ir kai kurių kitų vyresnės kartos redaktorių (D. Urbas turėjo „pažeidžiamų“ praities epizodų, pokario metais ragavęs ir kalėjimo duonos). Leidyklos vadovai kiek išgalėdami gynė, nes vertino juos kaip žmones ir jų profesionalų darbą.

Pas Dominyką Urbą lankydavosi senosios kultūros vyrų. Jų pokalbiai, į kuriuos neretai būdavome įtraukiami ir mes, jaunėliai, prusino mus, brandino savimone. Atvažiuodavo iš Juknėnų kaimo Motiejus Miškinis. Apsiaavęs auliniais batais, morkų spalvos „husariškomis“ milo kelnėmis, jis labai pritapdavo prie Urbo frenčiaus ir užmalų. Kalbėdavo jie apie senosios Rusijos buitį, klasikus ir, žinoma, Gogolį. Miškinis, didžiai mus stebindamas, cituodavo atmintinai ištistus „Mirusių sielų“ puslapius. Tik apie nepriklausomos Lietuvos laikus kalbėti vengdavo.

Labai dažnai leidykloje lankydavosi senas vilnietis Matas Untulis. Su D. Urbu, anksčiau dirbusiu Lietuvių kalbos institute, jį siejo žodžių rinkimas didžiajam lietuvių kalbos žodynui. Nepaprastai kuklus, kažkoks sudvasintas, nedidukas, akinuotas, ant kuprelės užsimetęs palaikį apsiaustėlį, jis niekada nesisėsdavo – atsistodavo prie lango, pasiremdavo alkūne į palangę ir tyliu balsu pasakodavo apie carinės Rusijos didžiųjų miestų, studentijos gyvenimą, kultūrinę atmosferą, apie lietuvių kalbos, tautosakos lobius. Mėgo jaunimą. Atnešdavo mums kortelių su, jo manymu, labai gražiais, taikliais, retais lietuviškais žodžiais. Deja, mes tada ne visada sugebėdavome jo geranoriškoms paslaugomis pasinaudoti. Ir dar ilgai pasigesdavome šio Dievo paukštelio, kai jis su žodžių kraitėle Žemaitijos gilumoje buvo nužudytas.

Atvažiuodavo iš Kauno J. Grušas. Jis su D. Urbu kalbėdavosi ramiai, tyliai, svečias kartkartėmis vis čiupdavo savo pulsą, nuogaštavo dėl širdies darbo. Į jų pokalbius jaunimas nebūdavo traukiamas. Lygiai kaip ir į vėlesnius pašnekesius su Juozu Urbšiu, kurio prancūzų kalbos mokėjimą ir lietuviško žodžio pajautimą D. Urbas labai vertino ir neretai jį prisitraukdavo į talką. Ateidavo ir daugiau senosios inteligentijos žmonių, tačiau jie nebuvo tokie spalvingi ir jauniems darbuotojams ne taip strigo į atmintį.

Išleidęs į savarankišką darbą savo auklėtinius, Dominykas Urbas jų neužmiršo, juoba kad buvo čia pat, pašonėje. Liko nuolatinis patarėjas ir pagalbininkas. Su vertimo, redagavimo problemomis jie kvaršino jam galvą visą laiką. Jis ir pamokydavo (kartais labai ilgai), ir pabardavo (visada trumpai). Vyriausiasis redaktorius J. Tornau kadaise buvo įvedęs visų juokais vadinamas „pirmadienių rarotas“: kiekvieną pirmadienio rytą darbo pradžioje redaktoriai rinkdavosi bendrai aptarti kokį nors parengtą rankraštį. Būdavo padalijama po pluoštą keliems žmonėms ir daugiau ar mažiau sėkmingai išnarstoma viskas po kaulelį. Kildavo ir karštų diskusijų. Iš to svarstomas redaktorius patirdavo ne tik naudos, bet ir

baimės. Nagrinėjant vertimus, lemiamas žodis paprastai tekdavo D. Urbui. Jis dažniausiai kruopščiai išnagrinėdavo kokią detalę ar klaustuką.

Ilgainiui keitėsi vyriausieji redaktoriai, keitėsi tokių reguliarių susirinkimų pobūdis, jie blėso, kol visai nunyko. Svarstymai, aptarimai susitelkė redakcijose, tapo individualūs ir labai konkretūs.

Bet nuo to D. Urbo, kaip patarėjo, vaidmuo nė kiek nesumažėjo. Toks jis liko ir išėjęs iš leidyklos. Vertėjai ir redaktoriai rasdavo jį ir namuose. Ir būdavo svetingai priimami. Tad šiandien su dėkingumu ir pagarba prisimenant Dominyką Urbą, telieka apgailestauti, kad dabar tų jo patarimų galime pasisemti ne iš gyvo žodžio, o tik iš jo vertimų ir straipsnių.

Vytautas VISOCKAS